

ΚΑΙΡΟΣ

Εἰς τὴν αὐλικὴν ἐθιμοτυπίαν τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων κατὰ τὴν λεγομένην προέλευσιν, ὅτε ὁ βασιλεὺς μετὰ πομπῶδους λαϊκῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς παρατάξεως μετέβαινεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν εἰς ὠρισμένας μεγάλας τῆς ἐκκλησίας ἐορτάς, ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐξῆς διάταξις. Ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος ἐκ τῶν ἰδιαίτερων δωματίων τοῦ τὴν καθιερωμένην ὥραν τῆς πρωίας ἀκολουθοῦσε ὠρισμένην κατεύθυνσιν διὰ μέσου τῶν πολυδαιδάλων ἀνακτόρων, τὰ ὅποια μὲ τὸν κεντρικὸν ναὸν καὶ τὰ πολλὰ παρεκκλήσια καὶ τὰς ἐκασταχοῦ ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν διαδρόμων ἀγιογραφίας ἐπαρουσίαζαν μορφὴν μοναστηριακὴν. Εἰσῆρχετο πρῶτον εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Θεοτόκου, κατόπιν εἰς τὸ εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν βαπτιστῆρα διὰ τὴν προσκυνήσιν ἐδαφιαίως καὶ τὴν ἀνάψιν κερία. Ἐκ τοῦ βαπτιστήρος μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου διὰ τὴν προσκυνήσιν τὸν πολύτιμον τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου σταυρόν, ἐξερχόμενος δὲ ἐντεῦθεν εἰσῆρχετο εἰς τὸ λεγόμενον παλάτιον τῆς Δάφνης, ἰδιαίτερον διαμέρισμα τῶν ἀνακτόρων, καὶ ἐπερίμενε, καθὼς λέγει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ Ἑκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως, «τὸν καιρὸν, ἡγουν τὸν ρεφερενδάριον φέροντα τὸ μανδᾶτον ἀπὸ τοῦ πατριάρχου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως¹». Μετὰ δὲ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ἐξήρχετο εἰς τὸ λεγόμενον οὐκτάγωνον κουβούκλιον, ὅπου ἐνεδύετο τὴν ἐπίσημον στολὴν, ἐκεῖθεν δὲ προχωρῶν μὲ τὴν συνηθισμένην ἐθιμοτυπίαν ἐξήρχετο τῶν ἀνακτόρων καὶ κατηγυθύνετο εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Ἡ λέξις, ἡ ὁποία θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐνταῦθα, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ τοῦ Πορφυρογεννήτου καιρός. Καὶ ποῖον μὲν ἦτο τὸ ἔργον τοῦ καιροῦ μᾶς τὸ λέγει ὁ ἴδιος ἐπεξηγῶν διὰ τοῦ ρεφερενδάριου, ὅπερ ἦτο τὸ ἐπίσημον ὄνομα τοῦ. Ἡ δπηρεσία τοῦ ρεφερενδάριου ἦτο ὁξίωμα ἐκκλησιαστικόν². Ὁ ρεφερενδάριος, ἦτοι ἀναφορεύς, ἐκ τοῦ λατινικοῦ referendum τοῦ refero, ἀπεστέλλετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ τὴν διαβίβασιν εἰς τὸν βασιλέα εἰδήσεις καὶ τὴν φέρῃ παρ' αὐτοῦ ἀποκρίσεις. Πρὸς τούτοις καὶ «ἐκ τοῦ διαπορθμεύειν τοῖς βασιλεῦσι τὰ βουλευτέα καὶ τὰς ἀποκρίσεις αὐτῆς ἐκεῖθεν μεταφέρειν παλατῖνος ὠνόμασαι»³. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα παλατῖνος γεννηθὲν ἐκ τῶν σχέσεών του πρὸς τὸ παλάτιον δὲν ἦτο

¹ Σελ. 9, 3 (Βόνν.) Πβλ. καὶ 72, 13 - 14, 109, 24 καὶ 110, 2.

² Κωδιν. Κουροπαλάτου, Περὶ ὁφφικίων σ. 4, 17 (Βόνν.)

³ Νικ. Χωνιάτης σ. 312, 20 (Βόνν.)

ἐπίσημον. Γενικώτερον δὲ ὁ ρεφερενδάριος ὄχι μόνον εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μητροπόλεις ἦτο ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ ἀρχιερέως ἀποστελλόμενος εἰς μεγάλα πρόσωπα καὶ ἄρχοντας τῆς κοινωνίας καὶ πολιτείας διὰ νὰ μεταβιβάσῃ εἰς αὐτοὺς μηνύματα. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν ὁφικίων τῆς ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων κατὰ κανόνα δημοσιεύεται κατάλογος εἰς τὸ τέλος τοῦ Εὐχολογίου.

Πῶς δὲ ὁ ρεφερενδάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀνωτέρω περιστασιν ὀνομάσθῃ καιρὸς; Ἡ πρώτη σκέψις, ἡ ὁποία φυσικὰ ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μας ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Πορφυρογεννήτου, εἶναι ὅτι ὁ ρεφερενδάριος ἐρχόμενος εἰς τὰ ἀνάκτορα ἔφερεν εἰς τὸν περιμένοντα ἐν τῇ Δάφνῃ βασιλέα τὴν εἶδσιν, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις εἶναι ὁμαλὴ καὶ κανονικὴ καὶ ὅτι ἐπομένως εἶναι καιρὸς νὰ γίνῃ ἡ προέλευσις. Μᾶς εἶναι ἄγνωστον ἀπὸ πότε καὶ διὰ ποῖον λόγον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια, ἡ κατόπιν ἀπλῶς τυπικὸν χαρακτῆρα προσλαβοῦσα, νὰ περιμένῃ ὁ βασιλεὺς εἶδσιν ἐκ μέρους τοῦ πατριάρχου, ἂν τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα καὶ εἰδικώτερον τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑποδοχὴν του εὐρίσκωνται εἰς καλὴν κατάστασιν, καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτῆς νὰ προχωρῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἄλλως τε καὶ δὲν μᾶς εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπαραίτητος ἡ γνῶσις τοῦ πράγματος. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, εἶναι ὅτι ὁ ρεφερενδάριος ὀνομάσθη καιρὸς ἢ ὅτι ἡ ἀφίξις του ἀπλῶς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐσήμαινε τὸν κατάλληλον χρόνον νὰ προχωρήσῃ ἡ προέλευσις ἢ ἀπὸ κάποια τυπικὴν φράσιν, τὴν ὁποίαν παρουσιαζόμενος ἔλεγε καὶ ἡ ὁποία περιεῖχε τὴν λέξιν καιρὸς. Ἡ πρώτη ὑπόθεσις δὲν ἡμπορεῖ νὰ στηριχθῇ εὐκόλα, διότι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἄλλο ἀνάλογον παράδειγμα. Ὑπολείπεται λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν. Καὶ ποία μὲν ἦτο ἡ φράσις, τὴν ὁποίαν ἔλεγε, δυστυχῶς δὲν μαρτυρεῖται, τὴν ἔλλειψιν ὅμως αὐτὴν ἡμποροῦμεν ν' ἀναπληρώσωμεν ἀπὸ ἄλλην τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καὶ σήμερον ἰσχύει. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ βασιλείος τάξις τῆς προελεύσεως εἶχεν εἰς τὰ περισσότερα σημεῖα τῆς χαρακτῆρα ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως.

Σήμερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν γίνεται τὸ ἑξῆς. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας, ὅτε ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν πλησιάζει εἰς τὸ τέλος τῆς δοξολογίας, γίνεται ἡ ἐπομένη στιχομυθία μεταξὺ διακόνου καὶ ἱερέως παρὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἢ διακόνου καὶ ἀρχιερέως ἐπὶ τοῦ θρόνου ἱσταμένου καὶ ὑπὸ τοῦ κλήρου περιστοιχιζομένου.

Διάκονος — *Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ, ἐλλόγησον, δέσποτα ἅγιε.*

Ἱερεὺς — *Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Διάκονος — *Ἐξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, δέσποτα ἅγιε.*

Ἱερεὺς — *Κατευθύναί Κύριος τὰ διαβήματά σου εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν*

Διάκονος — *Μνήσθητί μου, δέσποτα ἅγιε.*

Ἱερεὺς — Τῆς διακονίας σου μνησθεῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος ἀσπαζόμενος τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως ἐξέρχεται πρὸ τῆς ὥραιας πύλης καὶ ἐκφωνεῖ «εὐλόγησον Δέσποτα», ὁ δὲ ἱερεὺς ἔσθωθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ παρὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας σχηματίζει τὸ σχῆμα σταυροῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἐκφωνεῖ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κτλ.», τοιοῦτοτρόπως δὲ ἀρχίζει ἡ λειτουργία. Ἡ φράσις «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ» εἶναι ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ¹, ἡ δὲ σημασία τῆς ἐννοουμένου τοῦ ἐστὶ καθὼς πιστοῦται ἐκ τῶν ἀκολούθως λεγομένων καὶ γινομένων εἶναι ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ἐκτελέσωμεν ἢ μᾶλλον νὰ ἐκτελέσης τὰ πρὸς τὸν Κύριον καθήκοντά σου, δηλαδὴ εἶναι καιρὸς νὰ ἀρχίσῃς τὴν θείαν λειτουργίαν.

Δύναται λοιπὸν νὰ νομισθῇ πιθανώτατον ὅτι ὁ ρεφερενδάριος παρουσιαζόμενος εἰς τὸν ἐν τῇ Δάφνῃ περιμένοντα βασιλέα ἀντὶ ἄλλης ἀναφορᾶς ἔλεγε τὴν φράσιν «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ», διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλωνεν ὅτι τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἔχουν καλῶς καὶ ὅτι δύναται νὰ προχωρήσῃ ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πρὸς τὸν Κύριον καθήκοντά του. Ὅπως δὲ καὶ σήμερα, ὅταν κάποιος συνηθίζῃ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ συχνὰ μίαν λέξιν, αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθίσταται χαρακτηριστικὸν γνώρισμά του καὶ μεταβάλλεται εἰς ἐπώνυμον κατ' ἀρχὰς μὲν σκωπτικόν, ἔπειτα δὲ καὶ σταθερὸν πολλάκις², τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν. Ὁ ρεφερενδάριος ὠνομάσθη καιρὸς διὰ τὴν σταθερῶς λεγομένην τυπικὴν φράσιν «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ», ἀποβαλοῦσα δὲ κατὰ μικρὸν ἡ λέξις τὸν σκωπτικὸν χαρακτηριστὴρα ἐπεκράτησεν ὥς δημώδης ὀνομασία του, ὅπως ὠνομάσθη καὶ παλατινός, διότι συχνὰ μετέβαινεν εἰς τὸ παλάτι. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ εἰς τὴν σημασιολογικὴν χρῆσιν τῶν δύο λέξεων, ὅτι τὸ μὲν παλατινός εἶχε σημασίαν γενικωτέραν, ἐνῶ τὸ καιρὸς ἐλέγετο εἰδικῶς μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τῆς προελεύσεως. Ὅτι τὴν ἀναφέρει ὁ Πορφυρογέννητος ἄνευ σκωπτικῆς πλέον ἐννοίας, τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι εἶχεν ἐπικρατήσῃ κοινῶς ἡ λέξις, ἔπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο καὶ τὸ ἐπίσημον ὄνομα τοῦ ὁφφικιαλίου τούτου, σπεύδει ἀμέσως ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τοῦτο ὡς ἐπεξήγησιν «ἵγουν τὸν ρεφερενδάριον».

Ἄν ἡ ἐρμηνεία αὕτη εἶναι ἡ πιθανωτέρα καὶ φυσικωτέρα, καθὼς ἡμεῖς νομίζομεν, εὐκόλως ἐξηγεῖται καὶ τὸ κατὰ τὸν 12^{ον} αἰῶνα ἀπαντῶν σταθερὸν ἐπώνυμον Καιρὸς ἀνδρὸς καταγομένου ἐξ Εὐβοίας καὶ φίλου ἐπιστηθίου τοῦ

¹ 118, 126.

² Γ. Χατζιδάκι, Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά 2, 61.

μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται μία τῶν σωζομένων ἐπιστολῶν του¹.

Ἡ λέξις *καί ρος* ἔλαβεν ἔπειτα καὶ σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν ἀρκετὰ περιεργον. Ὑπάρχει εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἡ φράσις *παίρνω καιρὸ* λεγομένη ἐπὶ τῶν ἱερατικῶν προσώπων, τὰ ὅποια προκειμένου νὰ ἱερουργήσουν ὀφείλουν ἀπαραιτήτως νὰ κάμουν τὸ ἔξῃς. Ὁ μὲν ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος μαζί πρέπει νὰ λάβουν τρόπον τινὰ τὴν ἄδειαν τοῦ προϊσταμένου ἀρχιερέως κάμνοντες πρὸ αὐτοῦ γονυκλισίαν καὶ ἀσπαζόμενοι τὴν δεξιάν του, ὅστις τοὺς εὐλογεῖ, καὶ κατόπιν ἀπαγγέλλοντες σιγανῇ τῇ φωνῇ πρὸ τῆς ὥραίας πύλης ὠρισμένας εὐχὰς καὶ τροπάρια ἀσπάζονται κατὰ σειρὰν τὰς λεγομένας δεσποτικὰς εἰκόνας τοῦ εἰκονοστασίου, εἶτα δὲ εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ ἀσπαζόμενοι τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἐνδύονται τὰς ἱερατικὰς στολὰς καὶ ἀρχίζουν ἔπειτα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν. Ἐὰν δὲν προΐσταται τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ἀρχιερεὺς, κάμνουν γονυκλισίαν πρὸ τοῦ λεγομένου δεσποτικοῦ θρόνου, ὅπου ὑπάρχει ἡ εἰκὼν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἐν περιβολῇ ἀρχιερατικῇ, καὶ ἀκολουθοῦν κατόπιν τὴν ἀνωτέρω τάξιν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς κατερχόμενος ἀπὸ τὸν θρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον στέκεται χοροστατῶν, μεταβαίνει πρὸ τῆς ὥραίας πύλης καὶ ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν τάξιν. Γενικῶς δὲ εἰς κάθε περιστάσει ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς εἴτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἴτε ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος παρόντος ἀρχιερέως ὀφείλουν νὰ κάμουν γονυκλισίαν καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὴν δεξιάν του καὶ κατόπιν νὰ ἐνδυσθῶν τὰς ἱερατικὰς τῶν στολὰς. Ὅμοιως καὶ ἐνταῦθα λέγεται ἡ φράσις *παίρνω καιρὸ*. Ὅτι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιστάσεις τὸ *παίρνω καιρὸ* σημαίνει λαμβάνω τὴν ἄδειαν τοῦ προϊσταμένου τῆς ἐκκλησίας, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία. Εἶναι δὲ προϊστάμενος τῆς ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς ὁ εἰκονιζόμενος εἰς τὸν δεσποτικὸν θρόνον ἢ ὁ ἐπὶ τῆς γῆς διάδοχός του ἐπίσκοπος.

Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, πῶς κατήντησεν ἡ λέξις *καί ρος* εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀδείας; Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν τὸ πρᾶγμα συνέβη ὡς ἔξῃς. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνωτέρω στιχομυθίαν μεταξὺ διακόνου καὶ ἱερέως ἢ διακόνου καὶ ἀρχιερέως ἢ μὴ ὑπάρχοντος διακόνου ἱερέως καὶ ἀρχιερέως τὴν φράσιν «*καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ*» καὶ τὰς ἐπομένας ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὸ χειροφίλημα τοῦ ἱερέως ἢ ἀρχιερέως, μετὰ τοῦτο δὲ ὁ διάκονος ἀπέρχεται εἰς τὴν ὠρισμένην θέσιν του διὰ τὰ περαιτέρω, ἥτο φυσικὸν καὶ εὐλογον νὰ γεννηθῇ κατὰ μικρὸν ἢ ἐντύπωσις ὅτι ὁλόκληρος αὐτὴ ἡ τυπικὴ διάταξις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄδειαν, τὴν ὁποίαν ἀναγκαίως ὀφείλει νὰ ζητήσῃ ὁ διάκονος παρὰ τοῦ προϊσταμένου πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν λειτουργικῶν καθηκόντων του. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς διαμειβομένας φράσεις πρώτη ἀκούεται ἡ λέξις *καί ρος* καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξαίρεται περισσότερον ἀπὸ τὰς λοιπὰς, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι εἰς

¹ Εὐσταθ. Opuscula σελ. 339 ἐκδ. Tafel.

αὐτὴν εἰδικῶς περιωρίσθη ἡ ἔννοια τῆς ἀδείας, ἡ ὁποία προηγουμένως ἐδηλώνετο γενικῶς διὰ τῆς ὅλης στιχομυθίας καὶ τῆς ἐπακολουθούσης πράξεως τοῦ χειροφιλήματος. Τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν ἐνισχύει καὶ ἡ καθόλου εἰς τὰ μοναστήρια ἐπικρατοῦσα συνήθεια, καθ' ἣν ὁ μοναχὸς ὁ μέλλων νὰ κάμῃ τι, τὸ ὅποιον ἔχει ἀνάγκην ἀδείας τοῦ προϊσταμένου, μετὰ τὴν σχετικὴν ἀναφορὰν ἀσπάζεται τὴν χεῖρά του, ὃ δὲ προτείνων εἰς ἀσπασμὸν αὐτὴν δηλώνει διὰ τῆς πράξεως ὅτι παρέχει τὴν ζητουμένην ἄδειαν. Οὕτω εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα εἰς τὴν φράσιν αἰτῶ εὐχὴν ὑπονοουμένου ἀναγκαίως καὶ τοῦ χειροφιλήματος ἡ λέξις εὐχὴ κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἄδεια¹. Σήμερα δὲ εἰς τὸ "Ἁγιον" Ὅρος, ὅπου εὗρισκε τις ἀμετάβλητον τὸ ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων κατὰ παράδοσιν κληροδοτηθὲν τυπικὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ μοναχικοῦ ἐν γένει βίου, ἡ φράσις βάζω μετάνοιαν λεγομένη ἐπὶ τοῦ κανονάρχου, ἀναγνώστου καὶ καμπανάρι² τῆς ἐκκλησίας σημαίνει κάμνων γονυκλισίαν πρὸ τοῦ ἡγουμένου καὶ ἀσπαζόμενος τὴν χεῖρά του ἢ κάμνων γονυκλισίαν πρὸ τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ζητῶ τρόπον τινὰ νὰ λάβω τὴν ἄδειαν μέλλων νὰ ἐκτελέσω τὴν ὠρισμένην ὑπηρεσίαν μου. Ὅμοίως ἐκ τῆς πράξεως τοῦ χειροφιλήματος ὁρμώμενοι δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν καὶ τὴν λέξιν εὐλογία ἐπίσης εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀδείας. Ἦδη εἰς κείμενον μεσαιωνικὸν λέγεται «εἴ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου μὴ λαβὼν εὐλογίαν ἢ ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ μετ' εὐχῆς ἀκοινωνήτος ἔστω»³. Τόσον δὲ πολὺν ἐπέδωκεν ἡ σημασία αὕτη εἰς τὸ "Ἁγιον" Ὅρος, ὥστε σήμερα ἡ λέξις ἄδεια εἶναι ἄγνωστος ἐκεῖ εἰς τὸν κοινὸν λόγον, ἀντ' αὐτῆς δὲ εὐχρηστεῖ ἡ εὐλογία. Τοῦτο παρατήρησα καὶ ἐγώ, ὅτε πρὸ τινων ἐτῶν μετέβην ἐκεῖ πρὸς μελέτην καὶ συναγωγὴν τῶν ὄρων τοῦ μοναχικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, μοῦ γράφει δὲ τελευταῖα ἐκεῖθεν καὶ ὁ πολύτιμος φίλος Ἀρχιμανδριτὴς Ἀθανάσιος Παντοκρατορινός. Λέγεται λοιπὸν ζητῶ - παίρνω - δίδω τὴν εὐλογίαν = τὴν ἄδειαν, ἡ παροχὴ δὲ τῆς ἀδείας γίνεται διὰ τῆς συνηθισμένης μετανοίας τοῦ αἰτοῦντος καὶ τοῦ χειροφιλήματος τοῦ προϊσταμένου, παρὰ τοῦ ὁποίου ζητεῖται. Καὶ περαιτέρω τὸ κάμνω μὲ τὴν εὐλογίαν τοῦ γέροντος - τῆς μονῆς, ἄνευ εὐλογίας ἀπαγορεύεται, δὲν ἔχει εὐλογία, πῆγαινε ἀπεδῶ! κττ. Μόνον εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, ἥτοι εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν μονῶν, γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως ἄδεια, ἀλλὰ καὶ τότε, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι τρόπος τινὰ νεκρά, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἰσχυροῦ γλωσσικοῦ συναισθήματος παρατάσσεται καὶ ἡ ἄλλη καὶ τοιουτοτρόπως λέγεται «ἀδεία καὶ εὐλογία τῆς ἱερᾶς μονῆς κτλ.», ἥτις στερεότυπος φράσις τίθεται εἰς ἔγγραφα, διὰ τῶν ὁποίων παρέχεται γραπτῶς

¹ Δουκάγκιος ἐν λέξει εὐχὴ.

² Καμπανάρις λέγεται ὁ μοναχός, ὅστις ἔχει καθήκον νὰ κτυπᾷ τὰς καμπάνας καὶ τὰ σήμαντρα τῆς ἐκκλησίας, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ κανδηλανάπτης τοῦ ναοῦ.

³ Δουκάγκιος ἐν λέξει εὐλογία.

ἡ ἄδεια ἐπὶ σπουδαίων ἐπιχειρήσεων. Τὰ παραδείγματα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ἐπαρκῶς πῶς ἐκ τῆς πράξεως πρὸ παντὸς τοῦ χειροφιλήματος κατήντησεν ἡ λέξις καιρὸς εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀδείας.

Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης ἡ φράσις παίρνω καιρὸ εἰσήχθη καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον, ὑπέστη ὅμως σημασιολογικὴν ἀλλοίωσιν πάλιν κατ' ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησίας. Λέγεται λ. χ. ἐν Σέρραις πῆρι καιρὸ νὰ ξ' λῶνι τι τοῦ φόριμα (πῆρε καιρὸ νὰ ξηλώνεται τὸ φόρεμα) ὅχι ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ πῆρε ἄδεια, ἥτις εἶναι τελείως ἀπροσάρμοστος ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ προσήκοντος χρόνου. Κατὰ ταῦτα ἡ φράσις ἐρμηνεύεται ὥδε, πῆρε τὸν καιρὸ νὰ ξηλώνεται τὸ φόρεμα, δηλαδὴ ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως ἦλθε πλέον ὁ ἀρμόζων καιρὸς νὰ ξηλωθῇ. Ἐνταῦθα ὁ προσδώσας εἰς τὴν φράσιν τοιαύτην σημασίαν δὲν ἔλαβε καθόλου ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σημασιολογικὴν χρῆσιν της, ἀλλὰ συνεδύασεν αὐτὴν ἀπλῶς πρὸς τὴν ἐτέραν φράσιν «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ», ἡ ὁποία πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς χρήσεως ἀκούεται ἐνίοτε καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγιον λόγον καὶ σημαίνει «ἦλθεν ὁ προσήκων χρόνος νὰ κάμωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο κττ.».

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ